

Boplatsvallar i inlandet

I inlandet fanns boplatser som lämnat spår efter sig i form av boplatsvallar. Boplatsvallarna är spår efter vinterhyddor från tiden 4500 f.Kr. - 2500 f.Kr.

De hittas ofta en bra bit från dåvarande kusten. De ligger med jämna mellanrum till närmsta granne, vanligen 3 – 4 mil emellan. Ofta hittas flera stycken på samma plats, 3-5 stycken.

Människor valde noga ut var de skulle bo, så att de fanns allt de behöver i närheten exempelvis strömmande färskt vatten och möjlighet att få tag på mat.

Exempel på boplatsvallar längs Skellefteälven är två boplatser strax nordväst om Svansele i Norsjö socken. De är inte utgrävda, men på andra håll i Västerbotten är ett flertal liknande platser undersökta av arkeologer och därför vet vi en del om boplatsvallar ändå.

Boplatsvallar består av skärvestensvallar runt ett cirka 0,5 meter nedgrävt golv innanför vallen. I golvet finns ofta en kokgrop. Att gräva ner golvet är ett sätt att skapa mer skydd och att hålla värmen. Kokgropen har två funktioner, att värma sten i den för att laga mat men också får att få värme inomhus. Stenarna i kokgropen avger värme under en längre tid, det blir som en slags golvvärme.

Det finns inga spår av taket och övre väggar, kanske kan de ha använt sig av käppar som ställts längs innerkanten på vallen och satt ihop med snöre i mitten och näver utan på?

Här finns även spår efter maten man åt i form av brända älgben. I närheten hittas ofta fångstropa som det jagats älg i.

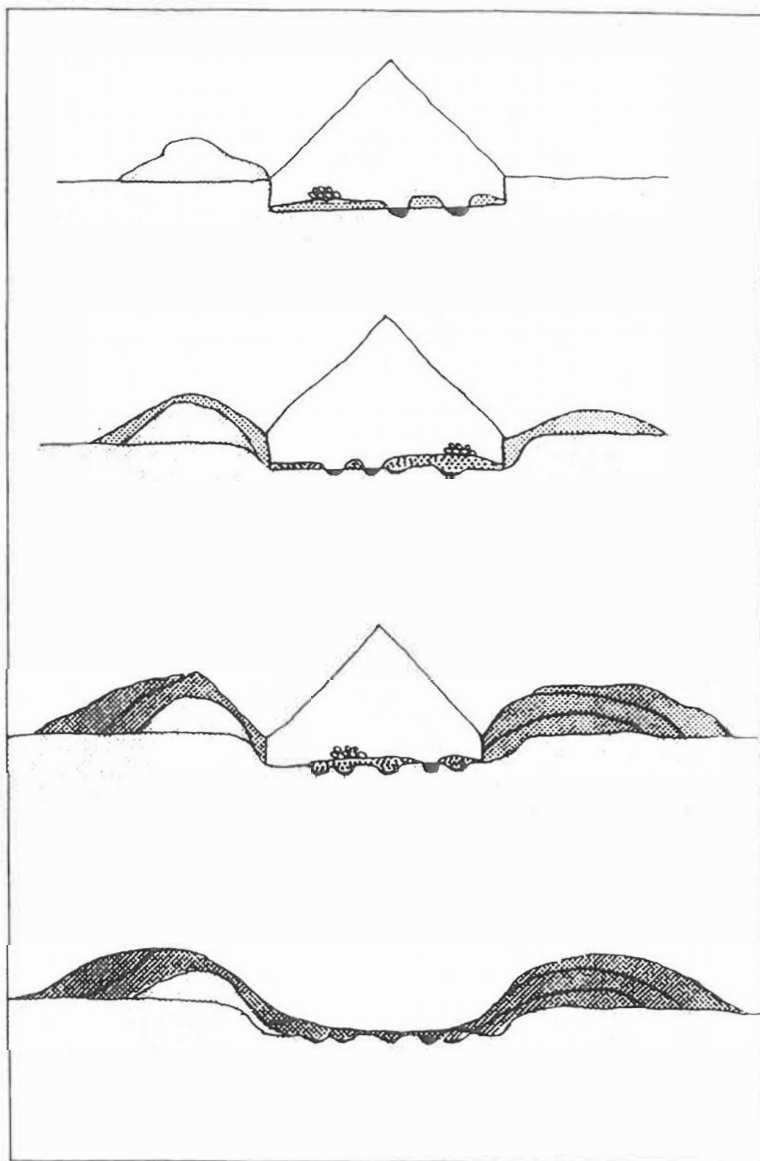
Mängden skärvsten visar att människorna har kommit tillbaka vinter efter vinter. Rimligen kom de hit redan på hösten innan marken fryser för att förbereda sig. Gropar och golv måste grävas och städas ur innan marken fryser.

Förutom rester efter redskaps tillverkning i sten hittas även skrapor på de undersökta boplatsvallarna. Främst i kvarts och ibland även kvartsit. Skrapor användes till att bearbeta olika material som exempelvis skin och ben. Arkeologerna har också hittat pilspetsar i skiffer med tånge.

Sommarboplatser ligger högre upp längs vattendragen ofta där de delar på sig, där flera vattendrag möts. Här hittas härdar och kokgropar. Under sommaren byggde man lättare eller enklare bostäder som inte lämnar spår efter sig.

Boplatsvall, Mörttjärn, Malå. Boplatsvallen är ovanligt stor med ett ytermått på 35x22 meter. Den nedgrävda golvytan är ungefär 1 meter.

Hur en boplatsvall uppstår genom att människorna kommer tillbaka år efter år. Skärvsten och annat skräp slängs ut direkt runt bostaden. När bostaden överges förmultnar väggar och tak och tillslut är bara vallarna och golvet kvar.

Harrsjöbacken

År 1990 hittades spår av en kokgrop i kanten av en gammal grustäckt väster om Bureå vid Harrsjöbacken. Upptäckten ledde till arkeologiska utgrävningar av platsen.

Boplatsen låg en gång i tiden på en udde vid havet intill en havsvik. Området ligger på cirka 27 meter över havet och spåren daterats till cirka 490 f.Kr. – 930 e.Kr.

På platsen hittades brända lerbitar och bitar av keramik. Det mesta av keramiken var kärl där man blandat lera med asbestfibrer. Asbestfibrerna är vassa och kan lossna, därför går de inte att använda i matlagning eller till förvaring av mat och dryck. Kärlen har också upphettas i stark värme vilket gör att arkeologerna tror att kärlen har med metallhantering att göra.

I en del gropar fanns inga spår av matlagning men arkeologerna kunde se att marken visar spår efter att ha blivit ordentligt upphettad. På platsen har också blästerskydd med piphål i bränd lera hittats. Det är möjligt att de människor som hanterat metall på platsen haft läderbälgar och blästerskyddet i lera har skyddat läderbälgarna från att brinna upp när man pumpar in luft för att öka värmen vid järnsmide.

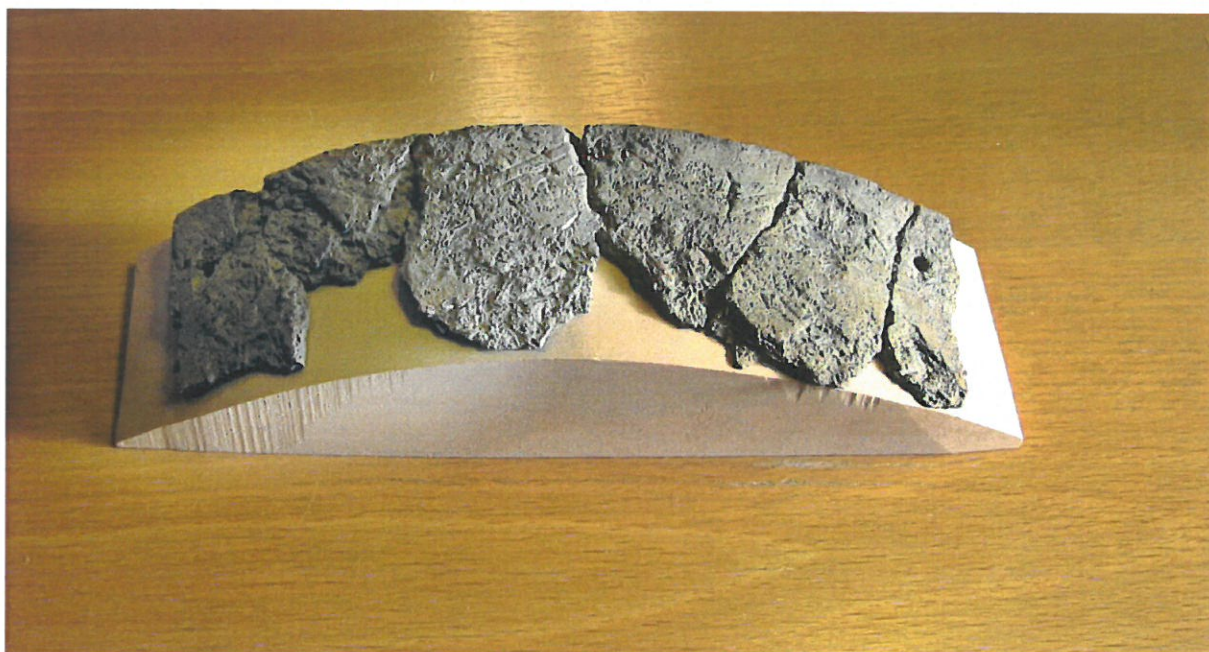
Det betyder att människorna på boplatsen känt till att man kan öka värme i eld genom att tillföra luft/syre och det behövs när man smider järn.

Spåren visar inte att man framställt järn på plats utan det rör sig om smide från ämnesjärn eller att man smider om äldre järnföremål.

Vid utgrävningar hittades spår efter kokgropar med rester av sältran i och spår i form av brända ben av säl och fisk.

Kan detta också vara någon form av mötes eller handelsplats där man bytt till sig järn mot mat, päls, skinn och/eller sältran?

Ett problem är att alla spåren låg intill ett grustag vilket gör att det svårt att veta vad som redan är bortgrävt.

Kanten av ett kärl i asbestkeramik.

Blästerskydd i lera.

En undersökt kokgrop med stenpackning i kanten av grustag, Harrsjöbacken.

Kokgrop med stenpackning i profil i kanten av grustag, Harrsjöbacken.

Stenåldersboplatserna i Lundfors

Spåren efter sju stycken stenåldersboplatser som då låg vid kusten är hittade i Lundfors ungefär 2 mil söder om Skellefteå. Området ligger på 65 -80 meter över havet och dateras till cirka 5000 -4000 f.Kr. Boplatserna låg då i en skyddad vik ute vid kusten.

Från viken där boplatserna låg var det också lätt att ta sig inåt land, via sjöar och vattendrag i närheten. Det fanns färskvatten i närheten och i skogen intill växte björk och tall.

Vid utgrävningen hittades små oregelbundna härdar, tillsammans med kokgropar och skärvsten. Dessa är spår efter matlagning. Här hittades även stora mängder brända ben från vikaresäl. Förutom ben från säl hittades också brända ben från älg, bäver, mård, hare, gädda, abborre, braxen, samt rester av musselskal och havstulpaner.

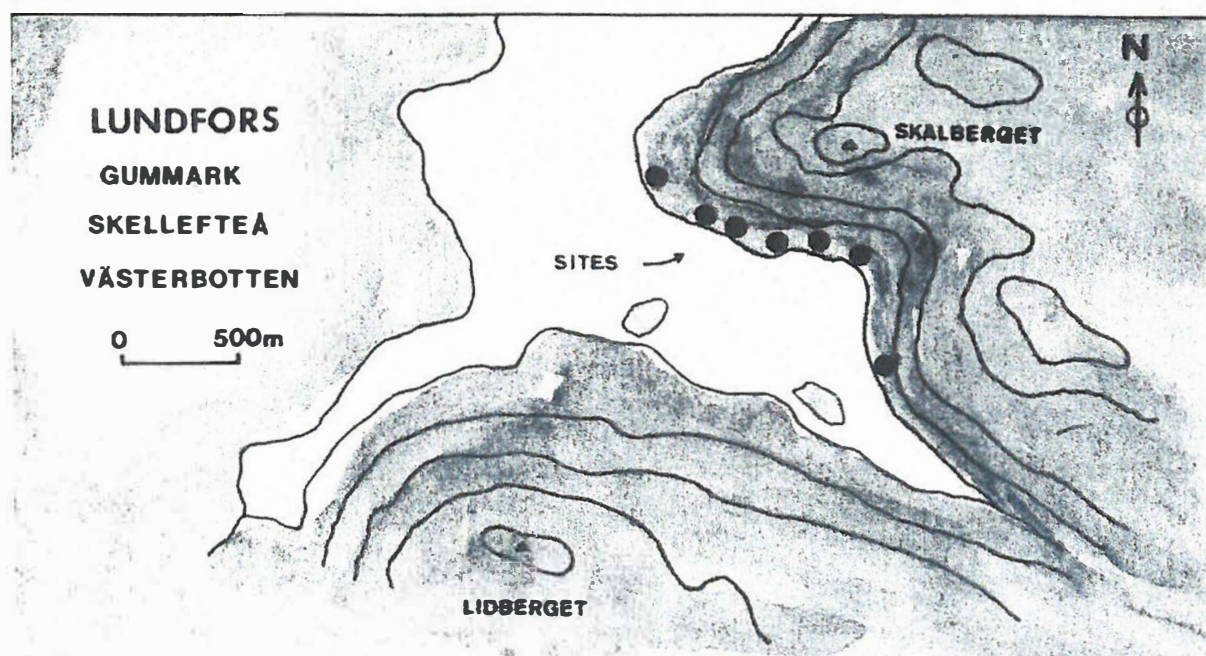
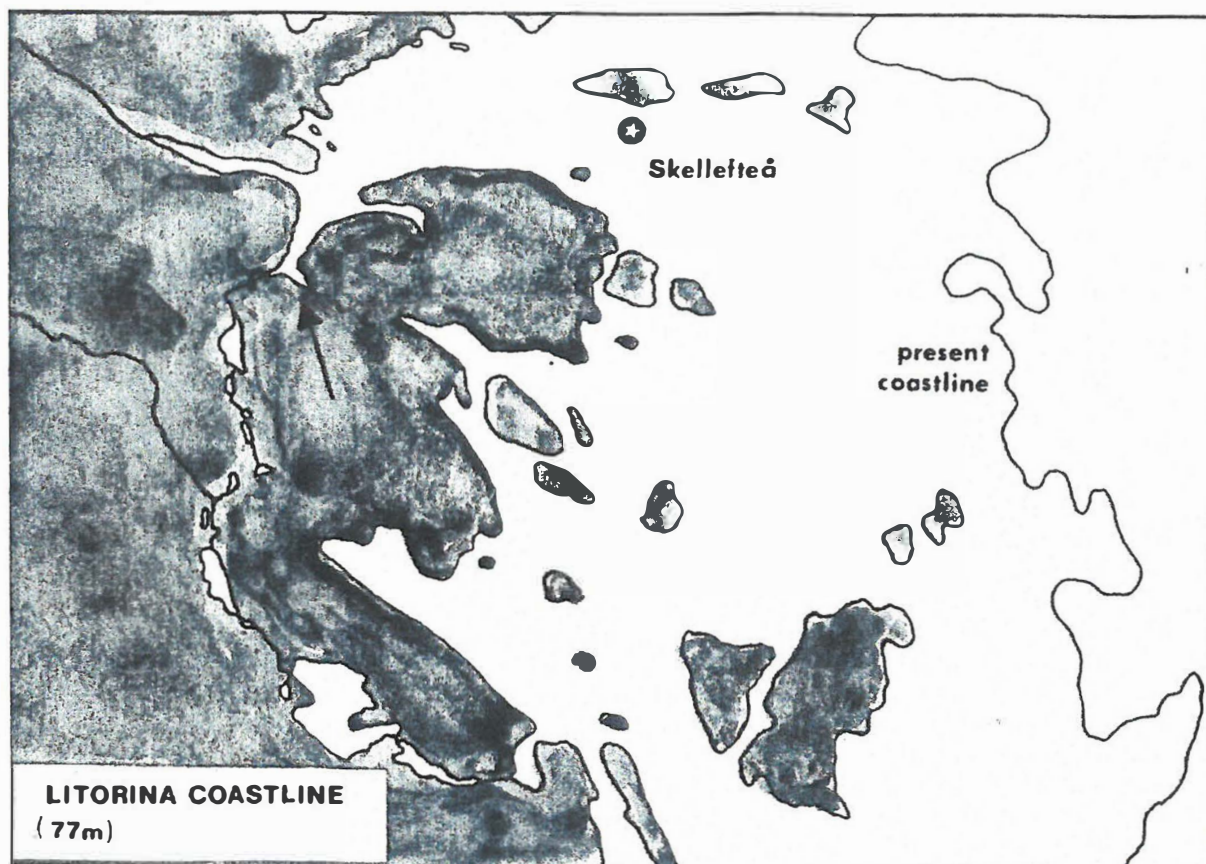
Att de flesta ben kom från vikaresäl betyder att man var här på hösten. Det är då sälarna tar sig in i vikarna och är lätta att fånga med nät. Det hittades också en mängd nätsänken av sten och därför tror arkeologerna att människorna faktiskt jagade sälen med nät här. Man hittar sänken i högar som visar att nät lagts ut från stranden rakt ut i viken.

Det kan till och med vara så att människorna bodde här under längre perioder, eller t o m året om, fynd av fisk- och älgben antyder det. Eller att inte alla lämnade boplatserna utan stannade året om, medan andra gavs sig av periodvis.

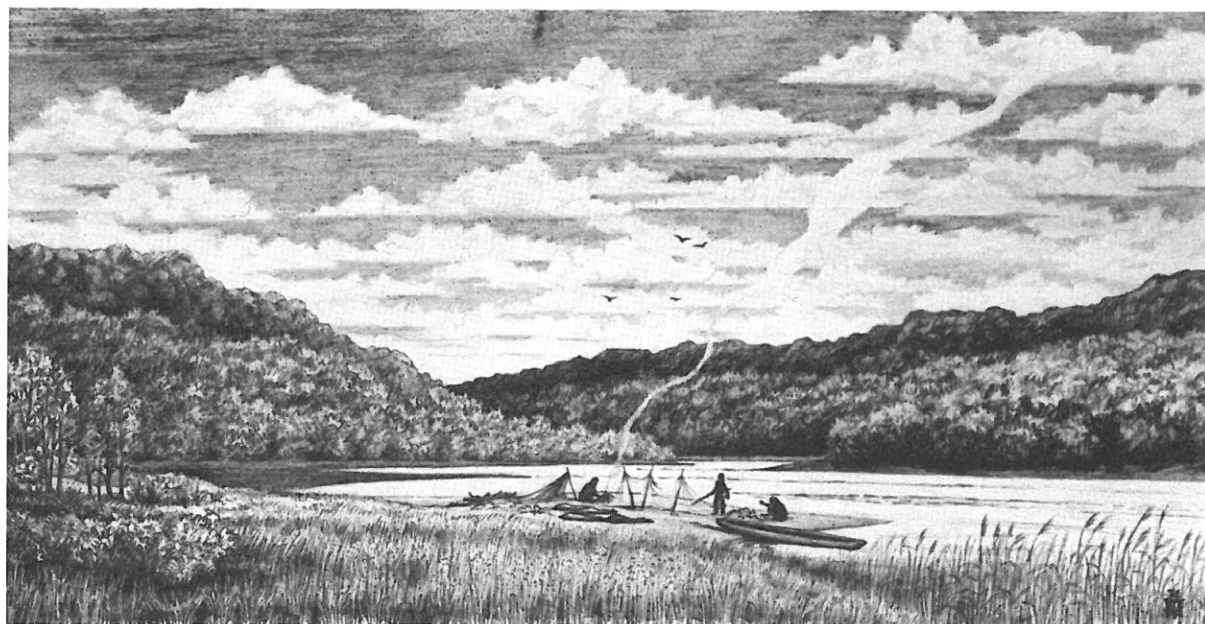
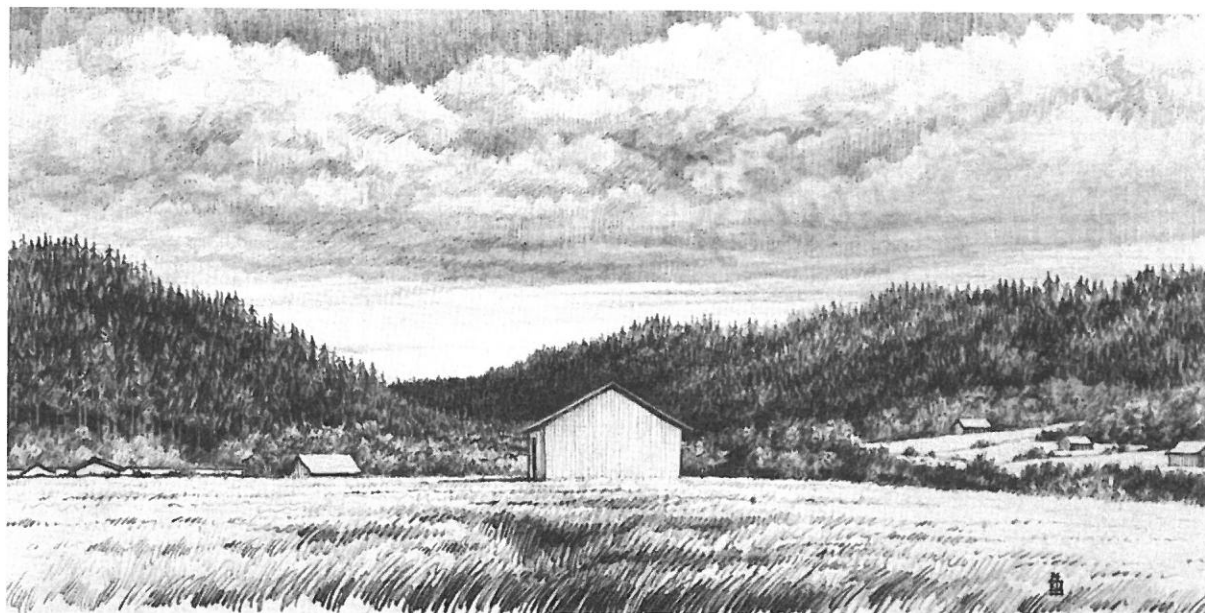
Arkeologerna hittade inga spår av hus eller byggnader, de måste ha byggts på sådant vis att de inte lämnat spår efter sig.

På samma plats där man lagat mat hittade man mängde med avslag. Avslag är rester efter att man har tillverkat stenverktyg. Avslagen var främst i kvarts. På boplatserna hittades även föremål av kvarts främst skrapor. I en annan vik i närheten, cirka 7 kilometer från boplatserna hittades platsen där man hämtat kvarts. Arkeologerna har räknat ut att cirka 5-7 ton kvarts har tagit från kvartsbrottet till boplatserna.

På boplatserna förekommer också föremål av skiffer, enkel och dubbeleggade knivar, pilspetsar, hängen med jack för upp hängning,

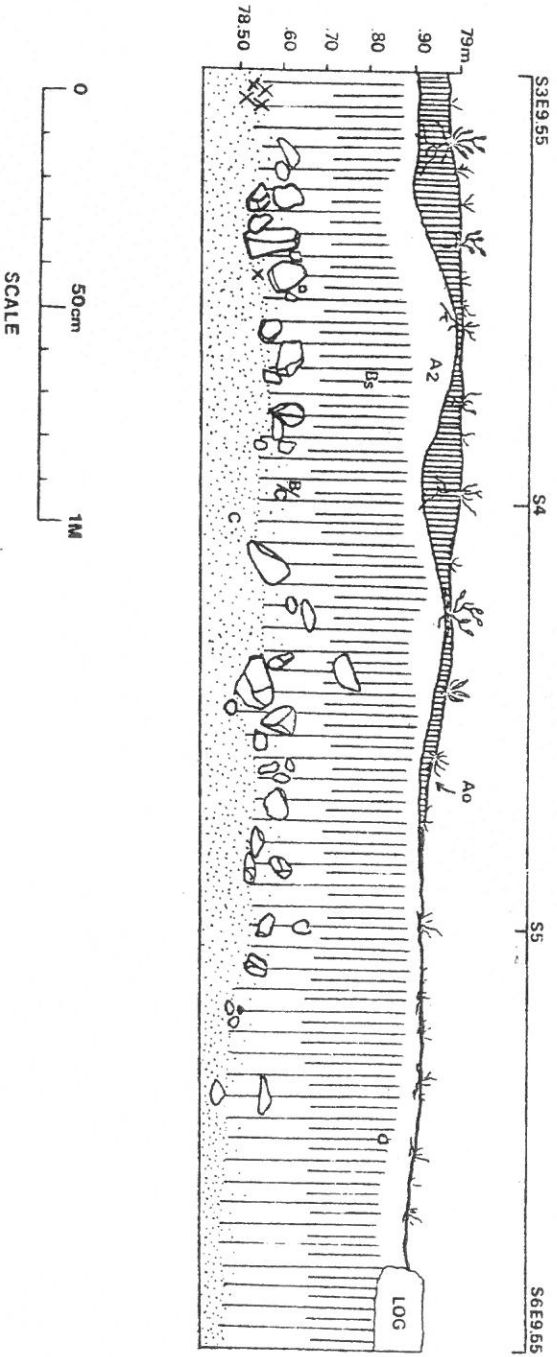
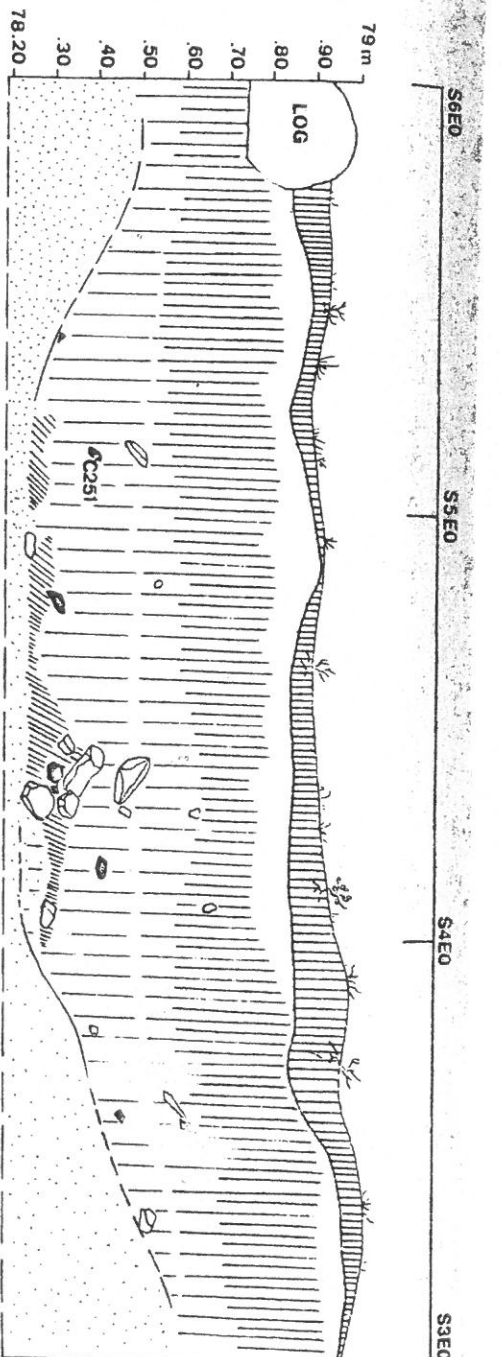
Bilden överst visar dåtida kustlinjen i Skellefteåbygden, då låg vattnet 77 meter över dagens kustlinje. Boplatserna är markerad med en svart pil. Den nedre bilden visar mer detaljerat var boplatserna låg och de är markerade med svarta punkter.

Bilden överst visar så som platsen såg ut innan arkeologerna började utgrävningen. Bilden nederst, så som arkeologerna tror att platsen såg ut när människorna bodde här.

Undersökning i Lundfors, på fotot syns skärvsten som visar att det lagats mat på platsen.

Profilritning, Lundforsboplatsen. Bilden visar en profil från utgrävningen. I profilen längst ner syns koncentrationen av skärersten tydligt 0,5 meters djup.

Nätsänke av sten, Lundfors.

Modern fiskare visar hur sänksten fästs vid ett nät.

Tomtningar

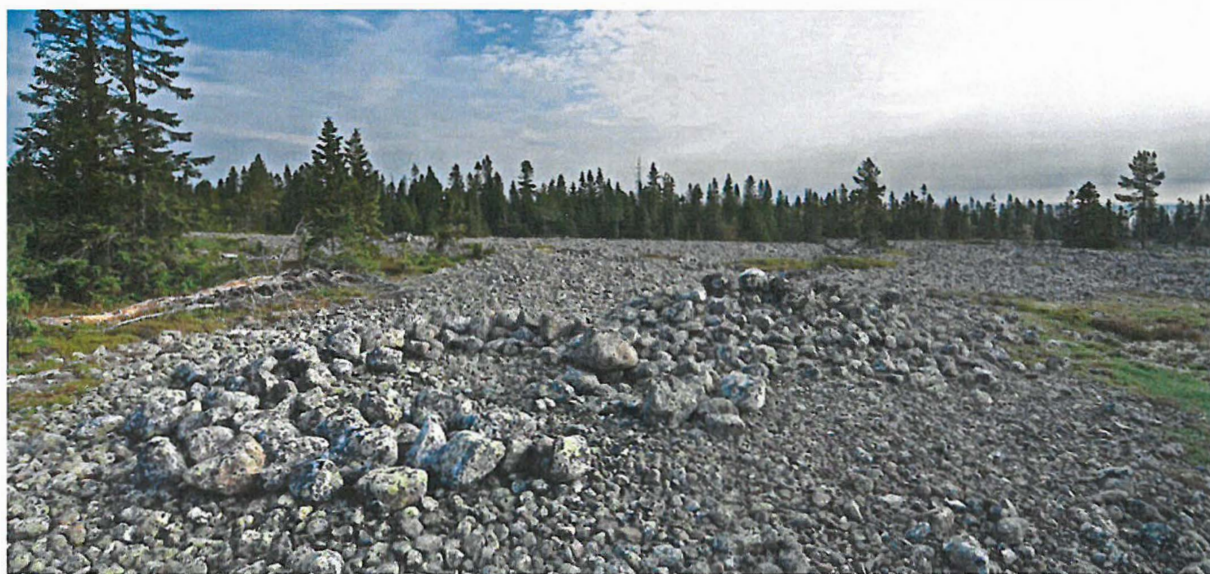
Tomtningar kallas spåren efter enkla bostäder som legat nära dåtida strandkanten i ytterskärgården. De ligger ofta direkt i klapperstensfält som i sig är spår efter äldre strandkanter.

Det som är kvar idag är låga vallar av klappersten. De kan vara runda, ovala och ibland fyrkantiga. Ibland finns det även spår kvar efter eldstäder i mitten. Det kan ha varit enkla tältkonstruktioner som använts till dessa och de har inte lämnat spår efter sig till idag.

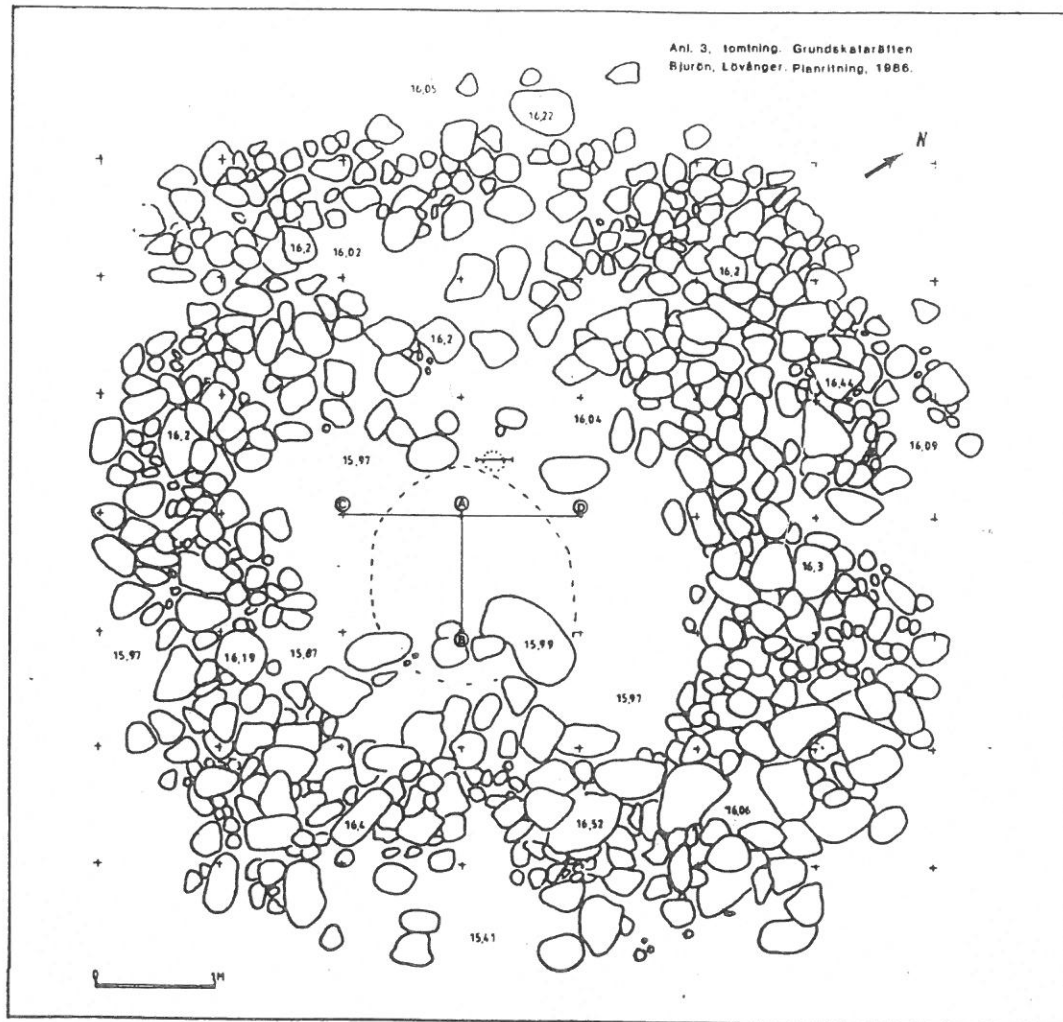
Tomtningarna har troligen bara bebotts tillfälligt under året vid säljakt och fiske. Säljakt sker på vårvintern när stora mängder säl samlas på isen. Bostäderna kan även ha använts under sensommar och höst vid tiden för strömmingsfiske.

Sälen ger mat, päls och tran. Pälsen är både varm och vattenavstötande och fungerar ungefär som varma kläder och regnkläder tillsammans. Tran är sälens fett och kan användas till att göra skinn vattenavvisande eller tillsammans med veke som ljus.

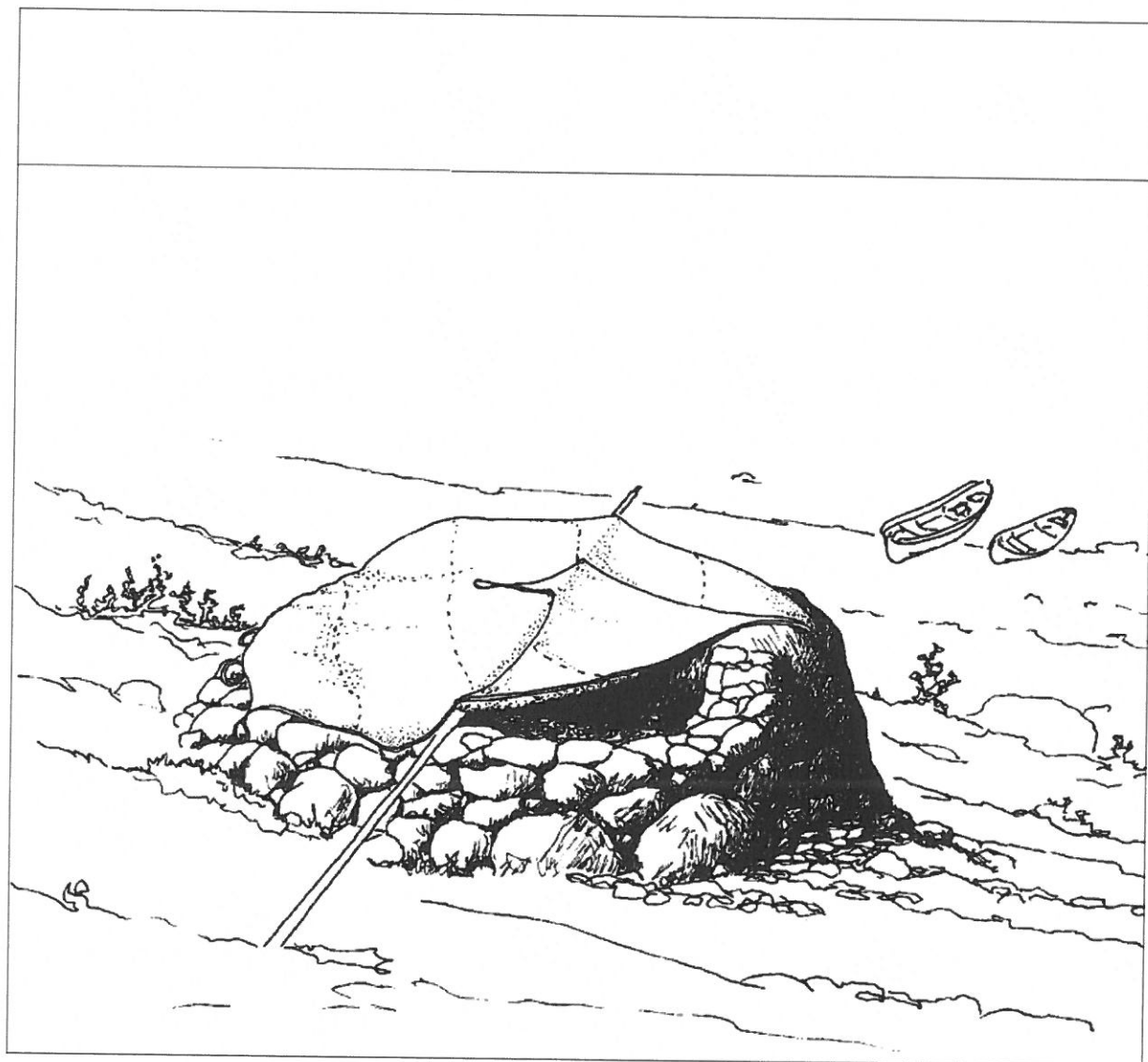
I vårt område finns ett 50 tal tomtningar ute på vid Bjuröklubb i Lövvångar. För att datera dessa spår tittar arkeologerna på höjden över havet. De tillhör tiden från 500 e.Kr och fram till 1500-talet e.Kr.

Tomtning, Grundskatan, Bjuröklubb.

Planritning av tomtning med hård i mitten och möjligt stolphål utanför håarden. Ingången ligger troligen mot sydöst, nederst i bild.

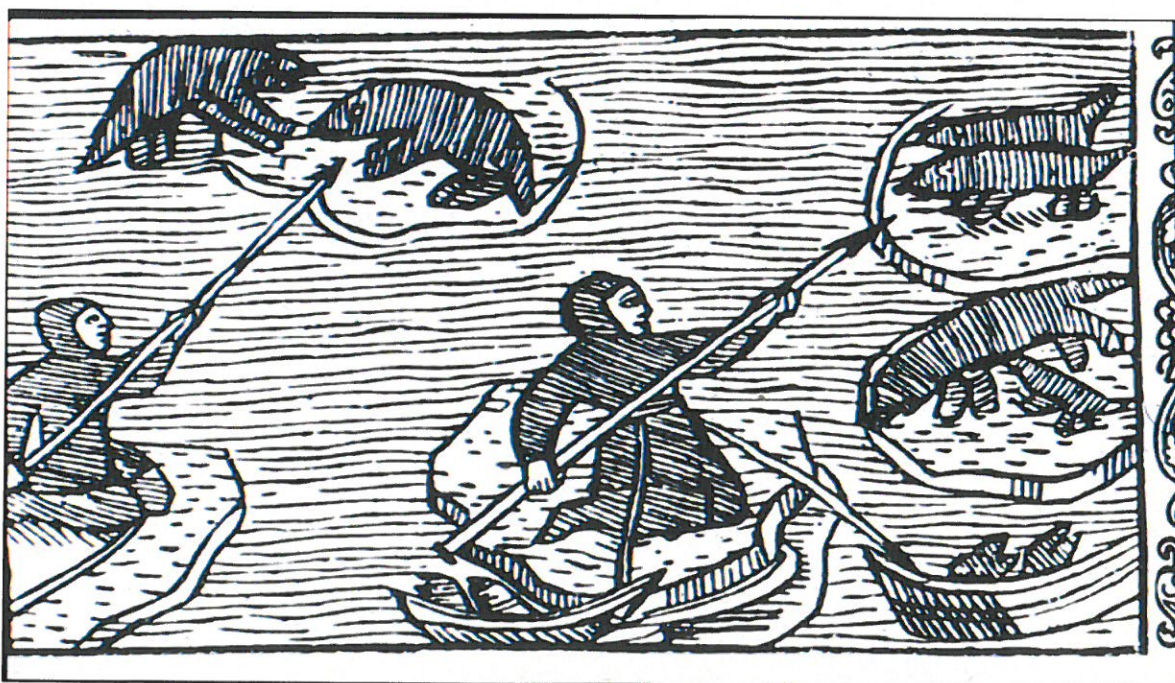

Förslag på hur en tomtning skulle kunna ha sett ut när den användes.

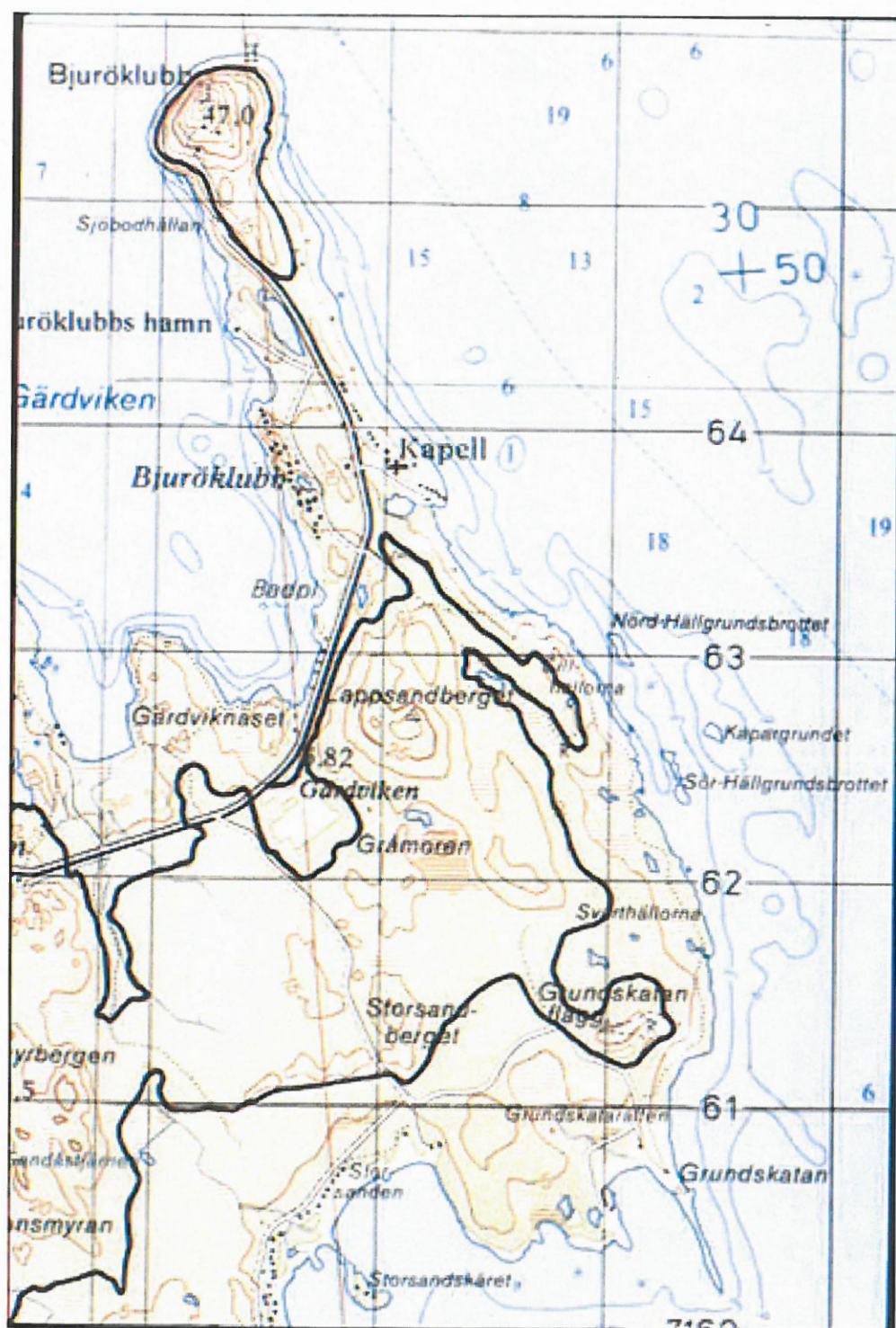
Från historisk tid finns Bjuröklubb, fiske och säljakt beskrivet i text och bild av Olaus Magnus. Hans bok heter *Historia om de nordiska folken* och är från år 1555. Platsen fortsätter att vara en viktig plats för fiske och säljakt även efter att människorna slutade att anlägga enkla bostäder i form av tomtningar,

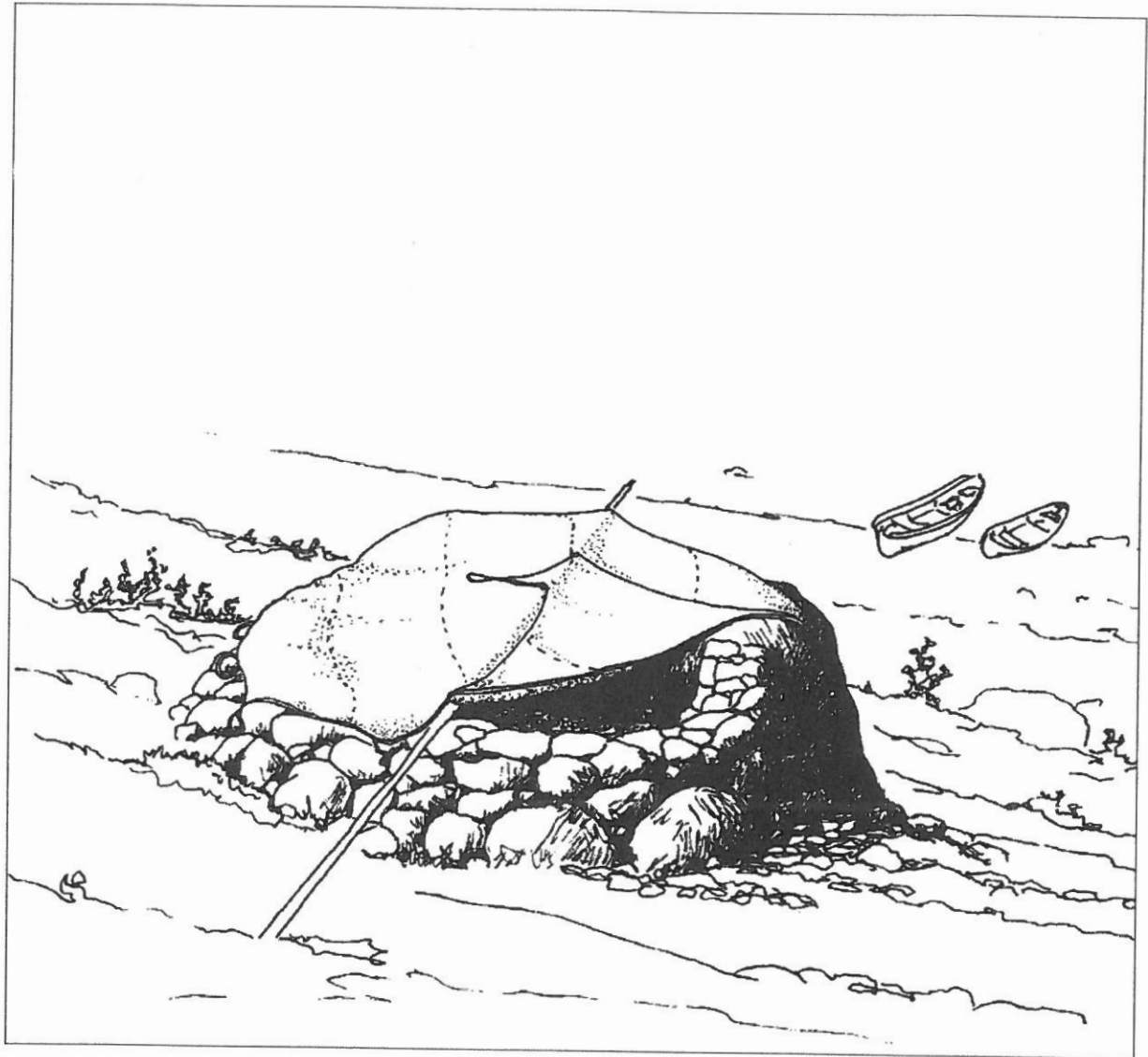
Bjuröklubb från *Historia om de nordiska folken*, från år 1555, av Olaus Magnus

Säljakt, från den *Historia om de nordiska folken*, år 1555, av Olaus Magnus.

Bjuröklubb med dagens kustlinjer och den svarta linjen ligger på 10 meter över havet.

Förslag på hur en tomtning skulle kunna ha sett ut när den användes.